

Parakh

Research Journal Deptt. of Punjabi
Language & Literature
Lahore College for Women University
Lahore (Pakistan)
Vol: 3, Jan.-June 2017, PP15-28

پارکھ

تحقیقی مجلہ شعبہ پنجابی زبان و ادب
لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور (پاکستان)
جنوری۔ جون 2017ء، مسلسل شمارہ 3

☆ ڈاکٹر ناصر رانا

سائیں لوک دی شاعری

Abstract

Saain Lok was born in 1933 and cherished his eight children with lifetime hardwork and effort. His poetry was inspired by his elder brother Allah Bakhsh and he left mature content on his death in 2014. "Cho-barga" is the most used genre in his poetry. Hanif Zareef and Anwar Naqshbandi were his mentee who got popularity, among them Hanif Zareef is comic poet. A "Chitthi" to this apprentice is also included in his attribution. The element of advise is abundant in his phrases and mystical thoughts are also found sometimes.

سائیں لوک دادستاویزی ناں محمد اسماعیل اے۔ اوہ 1933ء وچ اک کشمیری گھرانے وچ نیاز علی دے گھر گلی نمبر 7 ہر چرن پورہ، فیصل آباد (اودوں لائل پور) وچ جمے۔ (1) اوہناں دے دادا عبداللہ کشمیر توں ہجرت کر کے گوجراں والا آئے اوتھوں نیاز علی لائل پور پڑے جنہاں دے ست پتر تے اک دھی ہوئی۔ محمد اسماعیل اپنے

☆ پرنسپل گورنمنٹ کالج شیخوپورہ

بھراواں عنایت علی، محمد دین، نور توں نکلے سن۔ اوہناں دی دنیاوی تعلیم واجبی سی جد کہ حافظ محمد ایوب تے مولوی محمد مسلم کولوں قرآن پڑھیا۔

”20 سال دی عمر وچ اوہناں لائل پور کاٹن ملز وچ کاری گردی
حیثیت نال عملی حیاتی شروع کیتی تے بعد وچ ویلے کویلے ونوون
فیکٹریاں تے ملاں وچ کم کردے رہے۔“ (2)

پاکستان بنن ویلے اوہناں دی عمر 14 ورھے سی۔ اوہناں دے وڈے بھرا اللہ بخش شعری ذوق
رکھدے سن۔ اوہناں توں تحریک لے کے ایہناں شاعری شروع کیتی نال ای مشاعریاں وچ جانا شروع کیتا۔
اوہناں دے ہم عصر شاعراں وچ بے کس بٹالوی، امین برق، حافظ
محمد حسین، صدف جالندھری، محمد رفیق ساقی، طالب جالندھری
تے عبدالستار نیازی شامل نیں۔“ (3)

اوہناں اپنے لئی سائیں لوک داقلمی ناں پسند کیتا تے شاعری وچ کسے تھان ”سائیں“، کسے جگہ ”سائیاں“،
کے ”سائیں لوک“ تے کدھرے حرفِ ندا لاکے ”سائیں لوکا“ وی ورتیا اے:
”اوہناں دے شاگرداں وچوں حنیف ظریف تے انور نقاش بندی
نے شہرت پائی۔ حنیف ظریف مزاحیہ شاعر سن تے اوہ وی ہتھلی
لکھت دے ہوند وچ آؤن ویلے تیک فوت ہو چکے نیں۔“ (4)

1952ء وچ اوہناں دا ویاہ تلوٹڈی، چک نمبر 108 ج ب ضلع فیصل آباد وچ ہويا۔ 1960ء دے
نیڑے اوہ شہروں اتھے آگئے تے فیر ساری حیاتی ایسے پنڈ وچ لنگھائی۔ اوہناں دے چار پتر تے چار ای
دھیاں نیں۔ اسی دی دہائی وچ اوہناں دے پتراک اک کر کے فیصل آباد شہر جا کے آباد ہون لگ پئے۔ پراہیناں
ساری حیاتی تلوٹڈی وچ ای گزاری۔ اوہ 6 ستمبر 2014ء نوں 81 سال دی عمر وچ رب نوں پیارے ہوئے تے
تلوٹڈی وچ ای دفن نیں۔ شاعر دے پتر یونس اسماعیل موجب:

”اوہ من موجی منکھ سن۔ پتراں نے اوہناں نوں تلوٹڈی توں فیصل

آباد اپنے نال جاوَسَن لئی بہت آکھیا۔ اوہ پتراں کول چلے ضرور

جاندا پر کجھ دن رہ کے تلوٹڈی پرت جاندا۔“ (5)

سائیں لوک اپنا کلام زبانی ای سناؤندے رہے، کاغذ اُتے محفوظ نہیں کیتا۔ خیر خواہواں دے گھڑی مڑی

آکھن اُتے جیہڑا، تھوڑا بہت کلام لکھ کے سانبھیا اوہواک جیہی سائز دی قلمی بیاض اوہناں دی یادگار اے:

”اوس ڈائری دے 137 صفحے نیں۔“ (6)

اوہناں دی شاعری وچ صوفی تے فقیرانہ خیالاں دا رُحان اے۔ انج جا پدا اے جویں اوہ نصیحت

کر دے نیں۔ بیاض وچ ونوون صفاں وچ شاعری اے۔ شاعر نے آپ اپنے کلام نوں کسے تھیں عنوان نہیں

دتا۔ اک شعری ٹوٹے دے بعد معمولی وقفے نال، اوسے صفحے توں دوجا شروع ہو جاندا اے۔ بیاض دا مڈھ

ایہناں شعراں توں بچھدا اے:

انتہا ہو گئی حرف عشق اُتے ابتداء پیار دی بسم اللہ

جاری نوک زبان تے ہوئی فوراً صورت ویکھ کے یار دی بسم اللہ (7)

سائیں ہوراں اپنے کلام دا مڈھ مسلمانی روایت موجب رب تعالیٰ دے ناں توں کیتا کہ میرے رب

نال عشق دی انتہا ہو گئی میری جیہ تے بسم اللہ جاری ہو یا تے ایس عشق دا مڈھ اوہدوں بجھا۔ رب سوہنے دی

قدرت ویکھ کے اوسدیاں کاری گریاں، وکھو وکھ صورتاں دے نقشاں ویکھن نال مینوں رب نال عشق ہو گیا اوس

ذات نال عشق ہو گیا جیہڑا ساری محبتاں دا مالک اے غفار رحمان کریم ساری مخلوق دا پالناہار عشق دی ابتداء تے انتہا

اوسے اک واحد ذات تائیں محدود اے۔ عبادتاں دے لائق اوہواک ذات اے۔ سائیں ہوراں عشق حقیقی نوں

بڑے سوہنے ڈھنگ نال بیان کیتا۔ ایسے صفحے اُتے اک حمد یہ قطعہ اے:

بندہ میں نہ اوس دا رہیا بن کے، اوہ تے لکھ واری میرا رب بنیا

کیتا بُناں دے عشق نے غرق ایسا، پوڑ کم میرا ہو یا سب بنیا

میری خطاء ابلیس توں گھٹ نہیں سی، گل وکھری اے میرا ڈھب بنیا
کلمہ سوہنے محمدؐ دا سائیں لوکا میری بخشش دا ہے سی سبب بنیا (8)

رب سوہنے دیاں صنفان دے ذکر مگروں سائیں ہو راں عاجزانہ طور تے رب سوہنے اگے سر تسلیم خم
کر دیاں اپنیاں ساریاں خطاواں نوں تسلیم کر کے رب دی وڈیائی نوں اُچیرا کیتا اے کہ رب ساری کائنات دا خالق
تے مالک واحد اتالا شریک اے اوہ جز تے اسیں گل آں اوسدیاں بے شمار نعمتاں عنایتاں دے باوجود میں اوس دا
بندہ بن کے نہیں رہیا اوسدے حکماں دی پابندی کیتی پر اوہ ذات ایڈی رحیم اے کہ اوس کدی وی میرے توں مکھ
نہیں موڑیا میں اوسدے بنائے بندیاں دے عشق وچ ڈبارہیا پر فیروں اوس عظیم ذات میرے سارے وگڑے کم
سنوار دتے۔ اوس ستار نے میرا پردہ ڈھکی رکھیا میرے تے مہر کیتی رکھی کیوں جے میں اوسدے محبوب آپ ﷺ دا
اُمّتی آں جس پاروں رب سوہنے میرے تے کرم کیتا۔ سائیں ہو راں عاجزی انکساری دی بے نظیر مثال ایس
حمدیہ قطعے وچ بیان کیتی اے اوہناں انسان نوں رب سوہنے ول پریرن تے اوہدی عبادت کرن دا درس بڑے
سچ جے ڈھنگ نال دتا اے۔ اک نعتیہ قطعہ:

موسیٰؑ طور پہنچے، عیسیٰؑ دُور پہنچے، چوتھے فلک توں لنگھیا ودھ کوئی نہیں
سائیں لوک جتھے گیا کملی والا، پرے اوس مقام توں حد کوئی نہیں (9)

بیاض دے صفحہ 3 توں معراج دا بیان شروع ہو کے صفحہ 14 تیک مسلسل اے۔ ایہدے وچ چھ چھ
مصرعیاں دے بند بنائے گئے نیں جہناں وچ چار مصرعے آپس وچ ہم قافیہ جد کے اگلے دونوں مصرعے آپس وچ
ہم قافیہ نیں۔ ایہہ اصول پہلے بند وچ لاگو نہیں کیتا گیا۔ 27 بنداں دی ایہہ نظم خوب صورت لفظی مصوری اے۔
ایہدا پہلا بند انج اے:

فانی ایس جہان نوں آکھ کے جس دم رحلت آپ حضور فرمان لگے
اہل بیت اصحاب تے یار چارے، ویکھ ہون سارے پریشان لگے
ویکھ کوچ نبوتی قافلے دا، شور حضرت عشق مچان لگے

اودھر اک بلایا تے کشش اپنی، ایدھر چار نہیں ہوں قربان لگے (10)

ایس بیان دے پہلے چھ بنداں وچ حضور ﷺ دے وصال ویلے اوہناں دے دوستاں، صحابیوں دا آپ دے لاگے کٹھے ہون تے سرکار رسالت مآب ولوں دختر نبی سیدہ فاطمہؓ نوں بلائے جان دا دسیا گیا اے۔ دو جے بند توں پنجویں تیک شاعر نے آکھیا اے کہ نبیؐ نے جناب ابوذر غفاریؓ نوں اپنے کول ویکھ کے آکھیا کہ جیہڑا محمدؐ دا کلمہ پڑھ لوے اوہدا جنت وچ مکان بن جاندا اے۔ حضرت ابوذرؓ نے ایہہ فرمان سنیا تے مدینے وچ جا کے ہوکا دین لگے۔ اوہ اک اُچی تھاں کھلوتے اعلان کر رہے سن کہ حضرت عمرؓ عمر نے سنیا تے اوہناں نوں ڈانٹ کے بانہہ پھڑی تے حضور ﷺ کول لے آئے کیوں جے اوہ ایہہ گل سنن لئی تیار نہیں سن کہ نبی مکرم و محترم دا اخیر ویلا آ گیا اے۔ چھیویں بند دے اخیر تے دسیا گیا اے کہ وصال ویلے نبی علیہ التحیۃ والتسلیم نے بظاہر اپنی دھی نوں مخاطب کر کے معراج دے واقعات بیان کیتے لیکن ایہدے توں اصل خطاب امت نوں سی۔ شاعر دی زبانی کجھ انج اے:

عمر خدمت دین وچ صرف کرنا باقی چار دن جہڑے حیات دے نیں

یاد سخن کر عمر دے دم آخر حضرت راز نوں کرن گنجان لگے

ظاہر بیٹیاں نوں آکھیا سائیں لوکا پئسن امت نوں اصل سمجھان لگے (11)

ایتھوں اگے معراج دا واقعہ شروع ہوندا اے جہدے وچ کسے یہودی دے ایمان لیاؤن لئی اک مافوق

الفطرت واقعہ وی شامل اے۔ ایہہ نظم ستائیسویں بند اتے ایس طرح مکمل ہوندی اے کہ:

ہتھیں یار نوں یار نے وداع کیتا، طرف زمین رسول تیار ہوئے

گزرے سال اٹھاراں تے رات اوہو، اوہو ٹھنڈ پریم دی رڑکدی سی

پہنچے درتے نبی جد سائیں لوکا، بستر گرم پایا، گنڈی کھڑکدی سی (12)

بیاض دے صفحہ 14 توں ای نور نامہ طرز دی اک نعت شروع ہوندی اے جتھے ایس بیانیہ نعت دا صرف

اکو شعر اے۔ ایہہ لکھت قصیدہ انگ وچ 24 شعراں اُتے اُسری ہوئی اے جہڑی صفحہ 17 دے اخیر اُتے جامکدی

اے۔ ایہد امدھانج بکھدا اے:

خشک تے ویران پئی کھیتی ایس جگ دی سی

ککھ وی نہ اُگدا سی خُلق تے پیار دا
تھاں تھاں تے لڑائی تے فساد شروع رکھدے سی
گل نہیں سی کوئی اک دُوجے دی سہاردا (13)

ایس بیانیہ نعت وچ سائیں ہوراں آپ ﷺ دے دنیا وچ تشریف لیاون تے نبوت توں پہلاں
واپڑن والے حالات تے تاریخ دا ذکر کیتا اے آپ ﷺ دے آون توں پہلاں پوری دنیا وچ جنگل دا قانون لاگو
سی۔ ہر پاسے ظلمت، بے حیائی دے ہنیرے چھائے سن۔ دنگے فساد، دھیاں نوں جمیاں ساری ای زندہ درگور
کرنا، پیو مرن باجھوں اولاد داما نوں نال نکاح، زنا، شراب وغیرہ عام سی۔ رواداری، سخاوت، ایثارناں دی کوئی
شے نہیں سی۔ جناب نبی کریمؐ دی ایس دنیا وچ آمد دیاں برکتاں بیان کر دے ایس کلام دے آخری دو شعراں نج نہیں:

شام ویلے خزاں ویکھی باغاں وچ مالیاں نے
صُبح اُٹھ ویکھیا تے سماں سی بہار دا
برکتاں حضور دیاں حدوں ودھ سائیں لوک
بندہ ہے ناشکر جہڑا شکر نہیں گزاردا (14)

12 ربیع الاول حضرت عبدالمطلب دے پتر عبد اللہ دے گھر پوری دنیا دا چانن آوسیا۔ ساری کائنات
دے ہنیرے روشنیاں وچ بدل گئے خزاں دا موسم گیا تے بہار دی رُت آگئی آپ ﷺ دی برکت نال کئی صدیاں
دے بلدے آتش کدے بجھ گئے۔ آپ ﷺ دی آمد نال کائنات دا نقشہ تے نظام سواہرا ہو گیا۔ عزت احترام،
حیاتی لنگھان دا ضابطہ آپ ﷺ نے دسیا آپ ﷺ نے دنیا وچ انسان دے آون دا مقصد دسیا ایہہ رب دی مہر
اے کہ آپ ﷺ دنیا تے تشریف لیائے تے دنیا تے آخرت وچ کامیاب ہوون دی راہ دسی۔ ایس توں اگے فیر
باراں شعراں دی اک لمی بحر دی نعت اے جہدے سارے مصرعے آپس وچ ہم قافیہ نیں۔ ایس نعت دا آخری
شعراں نج اے:

ڈٹھا نوریاں نور حضور بن گئے ڈٹھا جدوں انسان انسان بن گئے
دس دخل کیہ کسے نوں سائیں لوکا جویں کیہا، مولا مہربان بن گئے (15)

شاعر نے پوری بیاض وچ اک دو تھاواں توں اڈ، شعری ٹوٹیاں نوں سرنائیں نہیں دتے۔ تھوڑے وقفے راہیں، مضمون یاں بحر بدل جان پاروں پتا لگدا اے کہ نواں بیان شروع ہو گیا اے۔ صفحہ اٹھاراں والی نعت توں مگروں ناصحانہ کلام شروع ہوندا اے جیہڑا وقفیاں وقفیاں نال صفحہ 24 تیک اے۔ صفحہ 18 اُتوں شروع ہون والے شعری ٹوٹے دے کل 22 مصرعے نیں جہڑے سارے آپس وچ ہم قافیہ نیں۔ ایہہ کلام صفحہ 18 توں 20 تیک چلدا اے۔ ایہہ پہلا شعر اے:

بُہتے اتھرے نال نہ پیار پائیے جھڑا نال نہوریاں ہاردا رہے
لگی پریت نوں اُوچ تے بچ کبھ اے، طعنے لکھ سنسار گزاردا رہے (16)

ایس توں اگلا شعری ٹوٹا صفحہ 20 توں 23 اک واقعہ اے جہدی بحر چوکی رواں اے۔ ایہہ دے وچ شاعر نے بظاہر دسیا اے کہ میرے استاد نے مینوں بلا کے اپنا کوئی تصور، کوئی خواب سنایا۔ اصل وچ ایہہ 54 مصرعیاں یعنی 27 شعراں وچ حضرت امام حسینؑ دی عظمت دا بیان اے۔ قلمی نسخے وچ ایس توں اگے دی صفحہ 23-24 اُتے جناب حسینؑ بارے ای قلم چکیا گیا اے۔ ایہہ 16 مصرعے نیں جنہاں وچوں پہلے دو مصرعے کجھ انج نیں:

نشر اس مثل الفاظ خونی درد منداں دے دلاں نوں چیر جاندا
جو جو نال حسین یزید کیتی، کیتے نہیں اوہ حرف تحریر جاندا (17)
ایس ٹکڑے دے آخری شعر وچ حسن تعلیل پائی جاندی اے:

ثابت غلط نہ ہوندا اے کسے حالت، سائیں لوک جو کبھی فقیر جاندا
حشر تیک نہ کدی آباد ہوندا جے نہ کربلا وچ شبیر جاندا (18)

اگے صفحہ 24 توں 29 تیک 35 شعراں دی اک مثنوی طرز دی نظم اے جہدے وچ جہاد تے آزادی دیاں کوششاں نوں موضوع بنایا گیا اے۔ صفحہ 29 توں ای اگلی نظم شروع ہوندا اے جیہڑی 46 شعراں تے مشتمل اے تے صفحہ 35 تیک چلدا اے۔ ایسے صفحے توں اگلی نظم شروع ہو کے صفحہ 36 تیک اے۔ اگے 52 صفحہ تیک اگڑ پچھڑ ہور 10 نظمیں نیں۔ شاعر نے اپنے کلام وچ خالص پنجابی رہ ریت دیاں علامتاں، مثالاں تے

استعارے ورتے نیں۔ ایہناں دساں نظماں وچوں اک صفحہ 41 توں شروع ہوندی اے:

چڑھیا بحر تخیل دا مار ٹھاٹھاں

ہو کے موج تے موج اسوار آ گئی (19)

دے مڈھ نال چڑھدی لگی جاندی اے تے صفحہ 43 تے جامکدی اے۔ ایہہ چار چار مصرعیاں دے

9 بنداں وچ ونڈی ہوئی اے۔ بیاض دے صفحہ 43 اُتے ایہدے اخیر لے بند جہاں وچ شاعر داز وِ بیان وی

دھیان جوگ اے تے مقامی محاورے دی شو بھامنگدا اے:

ڈٹھا چن پر کیف نظاریاں تھیں

پُھلاں وچ ہر شاخ مصروف بیسی

گھنڈ کھولدا کلیاں دے پھرے بھنورا

وکیہ ڈیمھواں نوں کولوں خار آ گئی (20)

ہتھلی بیاض وچ چار مصرعیاں توں چھ مصرعیاں تیک دے 118 قطعے نیں۔ گوہ نال ویکھیے تے سائیں لوک

داسارا کلام ای زوردار، جذبے تے تخیل نال بھرپور اے پر قطعیاں وچ اوہدا فلسفہ تے اسلوب چوکھا کھل کے سامنے آیا

اے۔ اوہناں دے شعری ٹوٹے اپنے جان دارنیں کہ جی کردا اے سارے ای حوالے لئی درج کردتے جان۔ چونویں

قطعے وی درج کیتے جان تے ہر اک اپنے ول سینتاں ماردا جا پدا اے:

کشش مثل مقناطیس ہمدم ویکھی خوب تر بُناں دی ذات اندر

لارے وصل عاشق مارن حسن والے، وحشی کر پاگل کائنات اندر

طلب آب حیات دی لب تشنہ، ڈگے دلہلی بحر ظلمات اندر

سائیاں بھل گئے علم تے عقل والے مکر چاننی عشق دی رات اندر (21)

ایس شعری ٹوٹی وچ سائیں ہوراں عشق دی کشش، حسن تے عشق دی تکرار، عشق دا پیالہ آب حیات

برابر تے عشق تے عقل وچ کار تفریق دا ذکر بڑے نویکے ڈھنگ نال کیتا اے ایس دے نال نال لفظاں دی چون

تے قافیہ، ردیف دی پابندی سلاہن جوگ اے۔

کتھے بیٹھ کے لکھے نی لیکھ ربا دھیاں لاڈ پلپیاں لیکھاں ہاریاں دے
 کونجاں وانگ مسافری پائی پلے کھوہ کے وطن تے دیس دُلا ریاں دے
 بوہے مایاں توں ٹرنا روندیاں نے کاہدے سوہریاں مان دُکھیا ریاں دے
 سساں جھڑکنا تے آؤنا یاد ماواں پونجھے کون اتھرو وچاریاں دے
 چڑھدے عید دے جن اڈیک ویریاں، بوہے رہن کھلے اکھاں باریاں دے

سائیں لوک خدادے باجھ کھڑا جھڑا دکھ ونڈے پنڈاں بھاریاں دے (22)

ایس شعری ٹکرے وچ سائیں ہوراں آفاقی حقیقتاں ول سینت ماری ای کہ ایہہ اٹل حقیقت اے کہ
 دھیاں دھن پرایا پیر پیغمبر ایہناں نوں گھر نہ سانجھ سکے ماں پیاں گھر دھیاں موجاں ماندیاں پر بے لیکھ بھڑے
 ہون تے لاڈاں نال پلپیاں لکھاں وانگوں رُل جانیاں نیں ماپے پرانے تے غیر اپنے ہو جان دے نیں جداک
 وار مایاں گھروں ٹر جاوَن تے کوئی دردی نہیں بند کوئی لاڈ نہیں لڈاندا۔ رب ای اوہناں دارا کھاتے سہارا ہوندا
 اے۔ سائیں ہوراں ایس بند وچ کرب تے دُکھ دی کیفیت نوں نویکلے تے سچ جسے ڈھنگ نال انج بیانیہ کہ
 قاری دادل تے اکھاں بھر آندیاں نیں۔

لسیاں وانگ کھجور آساں ، عمر گزر گئی ویہندیاں ڈوکیاں نوں
 ٹُٹی مار سمندروں لعل لبھاں ، پیندے ہتھ نیں کوڈیاں کوکیاں نوں
 غرض نال نہ مٹھیاں کھاریاں دے ، کھوہ جانیاں آؤندیاں بوکیاں نوں

سائیاں عشق اُتے اختیار مشکل ، لانی گرہ ہوا دے جھوکیاں نوں (23)

ایس شعری قطعے وچ عشق دی روداد تے عشق دیاں کیفیتاں نوں بیان دا جتن سائیں ہوراں نگھیاں
 مثالاں راہیں کیتا اے عاشقاں دیاں آساں اُمیداں دے پھل کدے نہیں مرجھاندے۔ عشق بے غرض ہوندا
 اے۔ عقل سمجھ، تدبیراں، منصوبے بے کار نیں۔ ایہہ قلبی روگ اجیہا ناسور اے جس دا علاج کسے وید کول
 نہیں۔ جدید حالات تے ماحول دے بیان دی اک مثال اے:

نزلہ کھنگ بخار اے عام لوکاں ، تندرستیاں صرف طپیاں لئی نیں

جویں رشتوتاں نیں صرف افسراں لئی، فالتے تنگ دستی غریباں لئی نیں
 وعدے، جھوٹھ، تسلیاں عاشقاں لئی، ٹرو، شب قدر رقیباں لئی نیں
 نکلا لہکمیتی دا سائیں لوکا، مشروبات اعلیٰ خوش نصیباں لئی نیں (24)

شاعر معاشرے دا ات حساس ہوندا اے۔ سائیں ہوراں وی اپنے آل دوالے دے حالات تے
 دکھاں نوں بڑے نیڑیوں محسوسیا تے اجیہاں کو جھان نوں اُگھیڑ کے سماج نوں امن، شانتی، سکون، ترقی دیاں
 راہواں دکھائیاں نیں۔ معاشرے دیاں اوہناں کالیاں بھینڈاں نوں وی بے نقاب کیتا جیہڑیاں اپنے ای دلیں
 تے اپنے ای بھائیاں دی کچی تے پیر رکھ کے مال دولت دی حرص حوس وچ سکون عیش دی حیاتی لنگھارہے
 نیں۔ روایتی ہجر وصال دے موضوع دالوک سائیں ولوں پیش کیتا صرف اک ہور زاویہ:

حد کر کر انتظار والی جاندا جدوں میں رہیا سرکار دے گھر
 ماری جدوں آواز جواب ملیا: کسے گئے نیں ناز بردار دے گھر
 نہیں سی میل منظور خدا جانے اساں دوواں دا پروردگار دے گھر
 گزری عمر وچ پھیریاں سائیں لوکا گھریا میرے، میں یار دے گھر (25)

شاعر کول سسی، یوسف زلیخا تے سوہنی دے قصیاں دے اثرات وی دسدے نیں۔ بیاض وچ شاعر نے
 دو تھان سوہنی تے گھڑے نوں موضوع بنایا اے اک تھان اوہناں دا آپو وچ مکالمہ وی کروایا اے۔ ایس تھان اوہناں
 دا یوسف دے واقعے دی تلمیح دی ورتوں والا اک چوبرگا اے:

یوسف سدیا مصر کنعان وچوں، سُن کے دل رنجور یعقوب آیا
 جانا عاشقاں درِ دلبراں تے، طالب تک نہیں کدی مطلوب آیا
 زور آور دیاں سو دیاں ست ویاہاں، آیا موج وچ عشق تے خوب آیا
 سائیاں ونڈ شیرینیاں گھرتیرے، تیرا چل کے ملن محبوب آیا (26)

ایس چوبرگے وچ ”یوسف زلیخا“ دے قصے دی تلمیح دتی گئی اے جس توں سائیں ہوراں دے مطالعے
 دی وسعت دا ثبوت ملدا اے جدوں حضرت یوسف نے مصر وچ اپنے بھرانواں داماں ڈک کے اوہناں اگے اپنے

پیونوں کنعان توں لیاں دی شرط رکھی تے اوہ سارے حضرت یعقوب علیہ السلام نوں اوہناں دے پتر یوسف علیہ السلام نال ملان لے آئے۔ سائیں ہوریں دسدے نیں جے عشق سچا ہووے طلب بے غرض ہووے تے محبوب دا وصل ضرور نصیب ہوندا اے۔

کھرڑے دے 97 ویں پئے اُتے شاعر دے اک معروف شاگرد محمد حنیف ظریف دے ناں اک چٹھی اے۔ ایہہ چٹھی روایتی مضمون رکھدی اے پر اپنے سلکھنے بیان ڈھنگ پاروں شاعر نے ایہنوں دھیان جوگ کر دتا اے۔ چھ شعراں دی ایس چٹھی دا مضمون کجھ انج اے:

میں بے علم کیہ دیاں القاب تینوں ، میرے سوہنیا یار ممولیا اوئے
ساڈی کاغذی برج پرواز نیویں ، اُچا اُڈتوں اُڈن کھٹولیا اوئے
دفتر اسماں شکایتاں شکویاں دا ، ایویں نہیں پیاریا کھولیا اوئے

ساڈے خطاں دی سخت تحریر خبرے ، تاہیں دئیں جواب نہ پوئیا اوئے (27)

ایس چٹھی وچ سائیں ہوراں اپنے شاگرد محمد حنیف ظریف نال اک پاسے اپنی بے پناہ محبت دا اظہار کیتا اے دوجے پاسے اپنی ناراضگی دا کارن وی بیانیا کہ اوس آپ دے خطاں دا جواب نہ دتا جس پاروں سائیں ہوراں نوں دلی رنج اپڑیا۔ ردیف، قافیے دے نال نال قلبی واردات لئی لفظاں دی چون جویں سوہنیا یار محولیا، اُڈن کھٹولیا، شکایتاں دا دفتر وغیرہ دھیان جوگ سن۔ کسے کسے تھیں غزل دا انگ وی دکھالی دیندا اے۔
اجے رنگ دیاں دو مثالاں پیش نیں:

اکھیاں لائیاں راس نہ آئیاں
بن کے لگیاں روگ جدائیاں
کون کسے دا درد پچھانے
پیڑاں وڈدا کون پرائیاں
دل کملے نوں کیہ سمجھاواں
عقلاں ہوشاں عشق بھلائی (28)

صفحہ 137 اُتے دست یاب بیاض دا آخری قطعہ اچ اے:

بڈھے ہو گئے آں، عقل جواب دے گئی اے

چنگے ماڑے دا لگدا پتا کوئی نہیں (29)

ایئے بھرویں رچے شاعر دے کلام دیاں ونکیاں ودھ دیاں جا رہیاں نیں۔ بھاویں سائیں لوک دی اک اک لکھت ایس جوگ اے کہ منظر عام رکھی جائے پر فیروی پورا کلام حوالے دے طور تے نہیں رکھیا جاسکدا۔ اخیر وچ اوہناں دے ہاں کافی دارنگ اگھڑواں اے۔ ایس کافی وچ اوہ شاہ حسین تے اوہناں دے پیروکاراں دے رنگ وچ رنگے دسدے نیں:

نی ماں..... میں کجھ وی نہ منگدی ہور

میں کجھ وی نہ منگدی ہور

مینوں جوگی دے نال ٹور

وسدار ہے تیرا دیس گراں

سیک ہجر دا سہہ نہیں سکدی

بن جوگی میں رہ نہیں سکدی

نی ماں..... مینوں جوگی دے نال ٹور (30)

عشق ہو یا منہ زور

حوالے

1- یونس اسماعیل، بیٹا سائیں لوک، P/155، گلی-4، مغل پورہ-1، شیخوپورہ روڈ، فیصل آباد یکم اکتوبر

2016ء

2- محمود غزنوی، ڈاکٹر، چک 108 ج ب (تلونڈی)، ضلع فیصل آباد، 28 نومبر 2016ء

3- اعجاز احمد، اسٹنٹ پروفیسر، گورنمنٹ کالج، جڑاں والا ضلع فیصل آباد 22 نومبر 2016ء

4- اوہی

5- یونس اسماعیل، بیٹا سائیں لوک، 2 دسمبر 2016ء

- 6 قلمی بیاض سائیں لوک، مملوکہ یونس اسماعیل، بیٹا سائیں لوک
- 7 نقل قلمی بیاض سائیں لوک، مملوکہ ڈاکٹر ناصر رانا، ص 1
- 8 اوہی
- 9 اوہی، ص 2
- 10 اوہی، ص 5
- 11 اوہی، ص 14
- 12 اوہی، ص 14-15
- 13 اوہی، ص 17
- 14 اوہی، ص 18
- 15 اوہی، ص 18
- 16 اوہی، ص 23
- 17 اوہی، ص 24
- 18 اوہی، ص 41
- 19 اوہی، ص 43
- 20 اوہی، ص 75
- 21 اوہی، ص 78
- 22 اوہی، ص 82
- 23 اوہی، ص 59
- 24 اوہی، ص 54
- 25 اوہی، ص 81
- 26 اوہی، ص 97

-27 اوہی، ص 69

-28 اوہی، ص 132

-29 اوہی، ص 137

-30 اوہی، ص 103